

Kees Langeveld

Het doet me pijn, elke keer weer, als ik natuurliefhebbers denigrerend hoor spreken over de bollenvelden: *“Natuurwoestijnen, dat zijn het. Alles is dood door het gif. Ze zijn trouwens maar zes weken per jaar mooi, voor de rest is er niks an!”* Ik denk dat deze vooroordelen niet terecht zijn. In dit artikel laat ik graag zien waarom niet.

Bollenvelden: wel of geen natuur?

DUIN- EN BOLLENSTREEK

Over welk gebied hebben we het eigenlijk? Ik beperk me tot de Duin- en Bollenstreek, de streek tussen Haarlem en Leiden, aan de westzijde begrensd door de duinen en aan de oostzijde door een reeks dorpen, van Warmond tot en met Heemstede.

Het is de streek waar ik ben opgegroeid, de streek rond Keukenhof, een attractie die in de Michelinids drie sterren krijgt. Dat is het hoogst haalbare, vergelijkbaar met het Rijksmuseum in Amsterdam en het Kröller-Müllermuseum op de Hoge Veluwe. 't Is maar om even te laten zien hoe de streek internationaal gewaardeerd wordt.

De bloembollenteelt vindt hier plaats op zandgrond, vrijgekomen door het afgraven van oude duinen. Alleen al over die oude duinen en het hoe en waarom van dat afgraven is een leuk stuk te schrijven, maar dat houdt u nog van mij tegoed.

Het is voldoende om te weten dat het zand werd afgevoerd over water. Daar hebben we nog steeds de talloze brede sloten tussen de bollenvelden aan te danken.

Tussen de bollenpercelen werden hagen geplant, als afscheiding, om de wind te breken en om het verspreiden van onkruid tegen te gaan. Op oude foto's zie je meestal beukenhagen, maar er zijn ook ligusterhagen, meidoornhagen en op een enkele plaats zelfs lindehagen. Om efficiënter te kunnen werken, zijn sinds de jaren zestig van de twintigste eeuw talloze hagen gerooid. Van de meer dan tweehonderd kilometer heggen en hagen is nu nog maar zo'n vijfendertig kilometer over.

Dat is niet alleen landschappelijk een verlies, het is ook jammer voor bepaalde

vogelsoorten. Juist de ringmus houdt zich graag op in die oude hagen. Vooral 's winters zijn ze goed te zien en dan weet ik al bij voorbaat als ik een troep mussen in een bollenhaag zie neerstrijken: dat zijn ringmussen.

GREPPELS EN BEKEN

Bloembollen houden niet van natte voeten en daarom liggen er vaak kleine greppels langs de bollenvelden voor de afwatering. Achter het huis van mijn grootouders, midden tussen de velden, lag ook zo'n greppel. 's Zomers stond die meestal droog. Ik vond het maar een dooie boel, behalve als er 'kikkers' in zaten. Pas halverwege de jaren zeventig, toen ik wat meer over natuur ging lezen, kwam ik erachter dat dat rugstreeppadjes waren. De aantallen van toen, met tientallen in één greppel, kom ik niet meer tegen, maar op zomeravonden klinkt hier en daar nog het geluid van de rugstreeppad.

Die smalle slootjes vormen een interessante biotoop. Ik mag er graag in vissen naar waterplanten en beestjes. Daarvoor kies ik de slootjes waar geen flap op drijft, het liefst slootjes met een uitbundige onderwatervegetatie. Je vindt er meestal gedoond hoornblad, schedefonteinkruid en stijve watterranonkel, maar ook gekroesd fonteinkruid en aarvederkruid heb ik er wel gevonden. Ik maak me sterk dat er nog meer soorten fonteinkruiden te vinden zijn en ik ken zelfs een sloot waar kranwier groeit.

In Hillegom hebben ze nog een aardig waterlooppje, de Oude Beek, en dat is het restant van een voormalige duinbeek die afwaterde op de Haarlemmermeer.

Boven: Een kraaiende patrijs tussen botanische tulpjes. FOTO: MARTIN VAN LOKVEN

Hyacinten in bloei, het gebruikelijke beeld van bollenvelden. FOTO: KEES LANGEVELD

Juweeltjes uit de bollenstreek: gele kwikstaart op bloeiende tulpen. FOTO: MARTIN VAN LOKVEN

Hier vond ik in de jaren negentig kokerjuffers, libellenlarven, massa's haftenlarven en aardige waterkevertjes. Voor excursies was het voldoende om een paar honderd meter langs de Oude Beek te wandelen en af en toe het schepnet door het water te halen: slakjes, zoetwaterpissebedden en zoetwatergarnaaltjes, er zit van alles. Zelfs *Hydra's* heb ik kunnen laten zien. Dan ligt het voor de hand om dat eens systematisch bij te houden, maar in mijn eentje ben ik daar nooit aan begonnen. Misschien zijn er liefhebbers onder de lezers?

WILDE PLANTEN

Zojuist gebruikte ik de term 'onkruid' en dat is nog vriendelijk vergeleken met de bollenkwekers, die alle ongewenste planten 'vuil' noemen. Van mijn grootouders leerde ik de namen van een paar van de ergste: 'muurt' (vogelmuur), 'roodbeen' (perzikkruid), 'kattenstaart' (heermoes), 'kiet' of 'kiek' (akkerkers) en 'ster' (gewone vogelmelk). Stuk voor stuk zijn het soorten van stikstofrijke, omgewerkte grond, afgezien van de gewone vogelmelk. De laatstgenoemde plant vind je vooral in de bermen, maar ook in de landgoederen die nog verspreid in de Bollenstreek liggen. Een nauwe verwant, de knikkende vogelmelk, wordt eveneens op landgoederen en in sommige bermen gevonden (onder andere bij Groenendaal en Huis te Manpad in Heemstede). Verrassend vond ik dat de knikkende vogelmelk juist tussen de bloembollen algemeen voorkomt. Bevriende biologen beweerden dat die gekweekt werd, maar dat klopt niet helemaal. Toen ik een kweker vroeg of ik herbariummateriaal mocht verzamelen, zei hij: "*Hoe meer, hoe liever*". Knikkende vogelmelk blijkt een ongewenste indringer te zijn, die onopvallend tussen de tulpen of de hyacinten staat en pas in bloei komt als de bloembollen gekopt zijn. Dat gebeurt in de tweede helft van mei en dan zie je goed hoe veel het er zijn. Hun rustperiode begint tegen de tijd dat de bollen geroid worden, in juni, dus van het rooien hebben ze geen last. Ze passen prima in de cyclus van de bollenteelt. Plantenliefhebbers kunnen in de talrijke slootkanten en bermen langs de bollenvelden leuke verrassingen tegenkomen, zoals poelruit of moeraszoutgras. Dat zijn buitenkansjes, maar ook voor algemene soorten als de zwanebloem, kattenstaart, moerasspirea, echte valeriana, gele lis en oeverzegge haal ik mijn neus niet op. Ze fleuren de slootkanten op, net zoals wilde peen, duizendblad en liggende klaver dat doen met de bermen. Het veelkleu-

rig vergeet-mij-nietje zal alleen bij de kenners opvallen. Laat in zomer kleuren de brede bollensloten geel door de watergentiaan, als de bollenkweker de sloot tenminste niet geschoond heeft. Er zijn kwekers die in de gaten hebben dat je door verschralling van de slootkanten lastige onkruiden kunt laten verdwijnen. In die schrale kanten vind je ook moeraswalstro en moerasvergeet-mij-nietje. Zelfs de rietorchis groeit op diverse plaatsen langs de bollenvelden. Tot mijn grote genoegen blijkt deze soort zich bij een kweker van 'biologische bollen' nota bene uit te zaaien.

NEUSHOORNKEVER EN MIERENLEEUW

Het zal velen verbazen dat deze insecten profiteren van de bollenteelt. Daar moet ik even het een en ander voor uitleggen. Om het verstuiven van het zand tegen te gaan werd vroeger een rietdek aangebracht op de bollenvelden. De voorraad riet lag opgetast in rietschelven in een hoek van het land. De onderste tien tot dertig centimeter van die hoop bleef jaren liggen. Dat werd 'pook' genoemd. In die langzaam composterende massa voelden de larven van de neushoornkever zich uitstekend thuis. In de jaren zeventig is men overgegaan op stro om de bollen af te dekken. De rietschelven zijn verdwenen, maar het aardige is dat volwassen neushoornkevers nog steeds op bollenbedrijven worden gesignaleerd. In heel kleine aantallen weliswaar, maar toch... Kennelijk heeft deze fascinerende kever een alternatief gevonden voor de ouderwetse rietschelven. De mierenleeuw profiteert van de steile zandkanten. Dat soort kantjes kom je tegen waar bollenvelden grenzen aan het oorspronkelijke oude duin. Vooral de steile kanten waar een pad onderlangs loopt zijn in trek, omdat daar nog wel eens zand bloot komt te liggen. Als ik in die zandige randen trechtervormige kuiltjes zie, dan weet ik het wel: larven van mierenleeuwen. De volwassen mierenleeuwen zijn overigens echte nachtdieren en laten zich hier niet zien.

VOGELS...

Bollenvelden zijn in verschillende opzichten aantrekkelijk voor bepaalde vogels. De brede sloten worden natuurlijk bevolkt door watervogels: wilde eend, meerkoet, waterhoen en fuut. Deze soorten broeden ook in of langs de bollenvelden. Soorten als dodaars, krakeend, kuifeend en bergeend worden wel gesignaleerd in het voorjaar, maar broeden er niet. Dat er genoeg vis in de bollensloten zit blijkt wel

uit de belangstelling van de blauwe reigers en de aalscholvers. 's Zomers is het ook een prachtig gezicht om de visdiefjes over het bollenland te zien vliegen. Om de zoveel tijd gaan ze met een haakse bocht links of rechtsaf. Daaraan zie je dat ze nauwkeurig de bollenslootjes volgen. Ook 's winters komt er een vissertje langs: de ijsvogel. Die gebruikt de traditionele elzensingels langs de bollensloten als visplek. In Hillegom zijn een aantal van die elzensingels waar jaarlijks de ijsvogel wordt gezien.

De bollenvelden zelf zijn eveneens een fourageergebied voor vogels. In de winter en het vroege voorjaar scharrelen wilde

verrassende resultaten opgeleverd.

De veldleeuwerik en de patrijs, die uit de aangrenzende duinen verdwenen zijn, blijken zich in de bollenvelden aardig te handhaven.

Kenmerkend voor de bollenvelden zijn veldleeuwerik, gele kwikstaart, patrijs en scholekster. Dit kwartet wordt in de Bollenstreek tegenwoordig met 'bollenvogels' aangeduid. In de optimale omgeving werden van de veldleeuwerik rond de 35 territoria per honderd hectare vastgesteld, van de gele kwikstaart 23 à 24 per honderd hectare. Van patrijs en scholekster was de dichtheid ongeveer 15 territoria per honderd hectare. Ook wilde eend, kievit en

donker het onopvallende gekraai van een patrijzenhaantje. Geen mens op het peron die het geluid herkent. In het voorjaar, als de haantjes zich het hoofd op hol laten brengen door de hennetjes, zijn ze minder voorzichtig. Ik heb ze wel dwars over de velden zien kuieren, schattige verenbolletjes op korte poten. Maar dat is buiten het bloeiseizoen en dan komt er niemand naar de velden kijken. De mooiste ontmoeting evenwel was langs de Oude Beek in Hillegom, waar twee mannetjes luidkeels tegen elkaar stonden te roepen terwijl een vrouwtje op afstand stond toe te kijken. Vlak vóór mij fietsten twee mensen die het ook gezien hadden. "Gekke vogels",

Een tuinder is zuinig op de reitorchissen op zijn land en daarom heeft hij ze 'op een regel' gezet.

De zwanebloem fleurt de kanten van veel bollenslootjes op.

Nikkende vogelmelk bloeit pas als de hyacinten gekopt zijn.
FOTO'S: KEES LANGEVELD

eenden en houtduiven in groepen door het strodek. Waar krokussen geplant zijn komen de kauwen, die de zetmeelrijke bolletjes uit de grond trekken. In de planttijd pikken kauwen soms zelfs bollen uit de manden en kisten, nog vóór ze geplant zijn. Ze zijn berucht bij de bollentelers, net als de eksters en de zwarte kraaien, want die pikken eieren uit de nesten van de broedvogels op de bollenvelden.

... EN BOLLENVOGELS

Broedvogels in de bollenvelden? Jazeker, en niet de geringste! In de afgelopen vier jaar hebben vogeltellers verspreid over de bollenstreek in kaart gebracht welke vogels op de bollenvelden broeden en dat heeft

tureluur broeden tussen de bolgewassen, maar in lagere dichtheden. Al deze soorten profiteren van de rust die in het broedseizoen op de bollenvelden heerst en van de bescherming door de bolgewassen. De nesten zijn voor ons zo goed als onvindbaar, al vliegen zwarte kraaien soms systematisch over de bloembedden, omdat ze weten dat daar eieren of pullen zijn te halen.

Hoe komt het nou dat zo weinig mensen dit allemaal weten? Misschien kan ik het verklaren aan de hand van mijn observaties aan patrijzen. Die zijn heel schuw en laten zich niet gauw zien. Maar als ik 's winters bij station Hillegom op de trein sta te wachten, dan hoor ik soms in het

zei een van de twee, "zeker ontsnapt uit een volière".

Dit gaat op voor veel van de wilde planten en dieren op en om de bollenvelden: ze zijn er wel, maar de doorsnee toerist herkent ze niet en de echte natuurliefhebber komt er niet. Als natuurgebied halen de bollenvelden het niet bij de duinen, maar het is duidelijk dat ze toch onze waardering verdienen.

Kees (dr. C.A.) Langeveld is oud-voorzitter van de KNNV afdeling Haarlem e.o. Hij woont in Hillegom, in het hart van de Duin- en Bollenstreek.